

Φεμινιστική ανθρωπολογία μέσα από το έργο δύο ανθρωπολόγων

Με αφορμή την 8η Μάρτη, Παγκόσμια ημέρα της Γυναίκας, δύο φεμινίστριες ανθρωπολόγοι γράφουν για τις ερευνητικές και άλλες προκλήσεις που αναδύονται στο πεδίο της μελέτης και πέρα από αυτό καθώς και για τη φεμινιστική και κούηρ οπτική στην κοινωνική ανθρωπολογία.

Γράφει η Ναταλία Κουτσούγερα

Η ανθρωπολογία του φύλου σε αντίθεση με μια ανθρωπολογία των γυναικών – με την οποία η ανθρωπολογία ξεκίνησε αρχικά την πορεία της – βασίστηκε στην αποδόμηση της καθολικότητας της έννοιας «γυναίκα» και της οικουμενικότητας καθιερωμένων γνωρισμάτων της θηλυκότητας και της αρρενωπότητας. Για εμένα, η φεμινιστική ανθρωπολογία κάνει ακριβώς αυτό. Αναδεικνύει τις ρωγμές και τις παραδοξότητες στις κατεστημένες και επιβεβλημένες θέσεις, αναπαραστάσεις και θεάσεις εντός του φύλου και των λόγων γύρω από το φύλο. Καθιστά αισθητή τη ρευστότητα των κατηγοριών της θηλυκότητας και της αρρενωπότητας και την πολλαπλότητα των έμφυλων τοποθετήσεων μέσα από ενδιάμεσες ή απροσδιόριστες θέσεις, αλλά και μέσα από διαδικασίες αποταυτίσεων. Τόσο δηλαδή μέσα από αμφισβητήσεις, αλλά και μέσα από ταυτόχρονες συμπορεύσεις με τις έμφυλες νόρμες. Η έννοια της *επιτελεστικότητας* που ήρθε στο προσκήνιο (π.χ. θεωρίες τ@ Judith Butler 1990) αναφέρεται στην *αέναη κατασκευαστικότητα* του φύλου μέσα από τις επιτελεστικές επαναλήψεις ακόμα και αυτού που μπορεί να φαντάζει ως «κανονικό». Υπερβαίνει τις διακρίσεις βιολογικό και κοινωνικό φύλο, αρσενικό και θηλυκό. Η έμφυλη επιτελεστικότητα εγκαθιδρύει το φύλο ως αναρίθμητο και εν τέλει αναδεικνύει το δυναμικό ρόλο του φύλου στη σχέση του με την πολιτική διαμόρφωση του υποκειμένου.

Στα δικά μου οπτικοακουστικά και πολυμεσικά πρότζεκτ μελετώ στενά το πώς η έννοια της *θηλυκότητας* μπορεί να αποτελέσει μια δυναμική κατηγορία ανατροπής των πατριαρχικών δομών, μέσα από την πολυφωνικότητά της και την πολυεπίπεδη σωματοποίησή της. Η «θηλυκότητα» είναι μια φευγαλέα και πολεμική έννοια που περιλαμβάνει πολλές δυνατότητες για ενδεχομενικές αποδομήσεις κατεστημένων θεάσεων και βιώσεων του φύλου. Η ερμηνεία της σε αυτό που ονομάζουμε σήμερα μετανεωτερικότητα ξεπερνά ένα και μόνο νόημα για όσους την ασπάζονται. Σαφώς μεταφέρεται ως σωματοποιημένη έξη στους ταξικούς πληθυσμούς ανά τα χρόνια, από την άλλη διαμορφώνεται επιτελεστικά, συνδυαστικά και πολυπρισματικά μέσα από διαφορετικά «τοπία» για να δανειστώ το επιχείρημα του ανθρωπολόγου Arjun Appadurai (1996). Επιπλέον, η θηλυκότητα

διαφοροποιείται ανάλογα με τη φυλή, την κοινωνική τάξη, την εθνικότητα, την ηλικία, τη σεξουαλικότητα, την τοποθεσία και την θρησκευτικότητα, δηλαδή εμπλέκεται με αυτό το πολύπλοκο ενσωματωμένο/σωματοποιημένο συνονθύλευμα που ονομάζουμε σήμερα διαθεματικότητα. Διαπερνάται από αλληλοσυνδεόμενες καταπίεσεις οι οποίες προέρχονται από διασταυρούμενους εξουσιαστικούς λόγους (σχήματα νοημάτων και πρακτικών κατά Φουκώ) και διαφορετικές, κατά Donna Haraway (2021), θεσιακότητες.

Στα κείμενά μου αλλά και στα οπτικοακουστικά μου έργα η *θηλυκότητα* εμφανίζεται ως μια δυναμική - αλλά συχνά υπόγεια και ανάλαφρη - ποιότητα με πολλές δυνατότητες για κουίρινγκ, δηλαδή για μετατροπή του υποκειμένου και του ανθρώπινου σώματος σε εργαλείου (ανα)σημασιοδότησης των κατεστημένων πτυχών του φύλου μέσα από αποδομιστικούς φακούς που διαρρηγνύουν καθιερωμένα και παγιωμένα δίπολα ανάμεσα στο αρσενικό και στο θηλυκό· στις διάφορες συνδηλώσεις και αναπαραστάσεις του φύλου ως δίπολου: Για παράδειγμα, ανάμεσα στο σκληρό = αρσενικό και στο μαλακό = θηλυκό, πνεύμα/νους = αρσενικό και σώμα = θηλυκό, πολιτισμός = ανδρικό και φύση = θηλυκό κ.ο.κ. Σε όλες δηλαδή τις φυσικοποιημένες διπολικές σημασιοδοτήσεις του φύλου, τις οποίες η ανθρωπολογία του φύλου έχει εξετάσει εις βάθος εδώ και πολλά χρόνια. Για παράδειγμα στη δουλειά μου για τις στριπ και χιπ χοπ κουλτούρες στην Ελλάδα, οι στριπ και χιπ χοπ θηλυκότητες - ακόμα και όταν χαρακτηρίζονται από ετεροσεξουαλικούς (αυτό)προσδιορισμούς ενέχουν τις δυνατότητες για κουίρινγκ και αντίσταση στην πατριαρχική ετεροσεξουαλική κοινωνία, μέσα από γκροτέσκες ή/και μη γκροτέσκες, επιθετικές ή απαλές χορευτικές και μουσικές επιτελέσεις. Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση της λαϊκής και τραπ θηλυκότητας όπου η θηλυκότητα δανείζεται ή παίζει με τοξικά στοιχεία της αρρενωπότητας ή με στερεοτυπικές εκφάνσεις της θηλυκότητας για να κριτικάρει και να προκαλέσει τις αντρικές /πατριαρχικές δομές με στρατηγικούς ή μη στρατηγικούς τρόπους.

Ο στόχος του τελευταίου ερευνητικού-εφαρμοσμένου έργου UFemTP: A Mobilizing Training and Multimodal Platform (Adults' Education Erasmus +) που μόλις ξεκινά, στο οποίο έχω την τύχη να είμαι επιστημονική υπεύθυνη ανάμεσα σε διακεκριμένες ερευνήτριες/ες και ερευνητή@ αλλά και ΛΟΑΤΚΙ+ ΜΚΟ, είναι να φέρει στο προσκήνιο τον δυναμικό ρόλο των σύγχρονων θηλυκοτήτων, την πολλαπλότητα της έκφρασης και τις δυνατότητές τους για ανατροπή στη δημόσια, αλλά και ιδιωτική σφαίρα. Περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού περιβάλλοντος με διάφορες διαστάσεις που αναφέρονται σε αυτή, στις δυνατότητές της και στη δημιουργία μιας διεθνούς πολυμεσικής διαδικτυακής πλατφόρμας. Το εργαλείο αυτό θα δώσει την ευκαιρία στο να αναδυθεί και να έρθει στο κέντρο του ενδιαφέροντος και της ανάλυσης η πολλαπλότητα της έννοιας αυτής, να δοθεί φωνή σε περιθωριοποιημένες ομάδες αφού η θηλυκότητα συχνά δαιμονοποιείται τόσο σε ετεροκανονιστικά όσο και σε κουίρ συμφραζόμενα. Να δώσει την πρωτοβουλία σε περιθωριοποιημένες ομάδες να δημιουργήσουν τρανσφεμινιστική τέχνη και φεμινιστικά οπτικοακουστικά έργα. Να προωθήσουν διαφορετικές κοινότητες το έργο τους και να ακουστούν φωνές που δεν έχουν ακουστεί. Η βάση του έργου αυτού είναι να συγκεντρώσει και να μελετήσει διατοπικά και παγκοσμιοτοπικά νοήματα και ενσαρκώσεις της θηλυκότητας και να τα θέσει σε διαπολιτισμικό διάλογο και κίνηση. Να παρέχει

(κυβερνο)φεμινιστική ψηφιακή εκπαίδευση και παιδαγωγική μεταξύ των πολιτισμών των ενηλίκων.

Εκτός των άλλων, η πρόσφατη συμμετοχή μου στο Δ.Σ. του Συλλόγου Κοινωνικών Ανθρωπολόγων Ελλάδας, εύχομαι να συμβάλλει στην έμφυλη ενδυνάμωση των κινημάτων και των κοινοτήτων «από τα κάτω» (όπως πολύ καλά ξέρει να κάνει η ανθρωπολογία) και να προωθήσουμε από κοινού με όλες/όλες/όλους τις συναδέλφισσες/ους/@ το έργο του Συλλόγου με ευαισθησία και εγρήγορση στα ζητήματα των νέων έμφυλων προταγμάτων που είναι τόσο καίρια πλέον. Η συμβολή του φεμινισμού και μιας φεμινιστικής προσέγγισης στην ελληνική κοινωνία είναι απαραίτητη ειδικά σε μια εποχή όπου επικρατεί η εξής παραδοξότητα: Από τη μια πληθαίνουν οι φωνές που υποστηρίζουν τις τρανσφεμινιστικές αντιδράσεις, τη δύναμη των θηλυκοτήτων και την ποικιλότητα των φεμινισμών, την τρανσφεμινιστική αλληλεγγύη και τα τρανσφεμινιστικά κινήματα στη βάση της αντίθεσής τους στην έμφυλη βία, στην επιβολή αντιφεμινιστικών νομοθετημάτων, στην ομοφοβία, στην σεξιστική ομοφοβική και τρανσφοβική επιθετικότητα. Γυναίκες και ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα εν ζωή αλλά και φαντασματικά, ή στο πλαίσιο της πολιτικής της ανάμνησης, αναδύονται ως διακινούμενες μορφοπλασίες και νομαδικά υποκείμενα (Braidotti 2014) μέσα από πολλαπλές πολιτικές διεκδικήσεις και «αγωνισμούς» (Αθανασίου 2007). Και από την άλλη εξαπλώνεται μια πολιτική και ένας ακροδεξιός «λόγος» (υπό την Φουκωϊκή έννοια) που στοχεύει μανιωδώς στην εξάλειψη της φεμινιστικής παιδείας, στην αχρήστευση των σπουδών φύλου και στην μεροληπτική επίθεση στα ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματα, που εύκολα επονομάζει και στιγματίζει όποτε θελήσει ως «woke» ή με «woke agenda». Μια ρητορική μίσους απέναντι σε καθετί που εκπέμπει θηλυκότητα και ευαλωτότητα.

Και σε μια εποχή όπου νιώθουμε συχνά σαν να επιστρέφουμε στην αρχή των φεμινιστικών αγώνων, σε μια εποχή υποκριτικής (έμφυλης) συμπεριληπτικότητας στο πλαίσιο μιας εναλλακτικής δεξιάς στρατηγικής, όπου το pinkwashing και ο ομοεθνικισμός παράγονται και αναπαράγονται ταχύτατα μέσα από το πνεύμα του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού και των ισοπεδωτικών θεσμών του που απλώνουν παντού τα πλοκάμια τους, η φεμινιστική ανθρωπολογία, είναι ίσως πιο απαραίτητη από ποτέ, για να αναδείξει κριτικά τις αντιφατικές όψεις των φαινομένων που συμπλέκονται με το φύλο, αλλά και τις υποδόριες τεχνικές της αντιφεμινιστικής, αντικινηματικής και ενάντια στο φύλο ρητορικής. Για να αναδείξει τις προβληματικές και τις σαρωτικές τεχνικές του σύγχρονου εθνοπατριαρχικού στερεώματος που βασίζεται στην αρρενωπή υπερίσχυση και στην κυβερνοκαπιταλιστική εκτίναξή του. Αυτή η υπερίσχυση καταπατά τα γυναικεία και κούρ σώματα για αιώνες με λανθάνοντες και μη λανθάνοντες τρόπους και βαφτίζει ως αποδεκτά μόνο εκείνα τα σώματα που αναπαράγουν την επικράτεια του. Πιστεύοντας ακράδαντα στην κριτική διάσταση της ανθρωπολογίας ως μιας ιδιαίτερης επιστημονικής περιοχής που αναδεικνύει τις προβληματικές αυτές μέσα από τον κριτικό διαπολιτισμικό διάλογο, τον (ανα)στοχασμό και τη διείσδυση στις λεπτοφυείς πολιτισμικές εκφράσεις και διαθλάσεις που εμπερικλείουν ακόμη και το ανθρώπινο ασυνείδητο, θεωρώ πως μια κριτική ανθρωπολογία προϋποθέτει αναπόφευκτα και καταστατικά μια κριτική και δημόσια, τρανσφεμινιστική ανθρωπολογία.

Αναφορές

Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Αθανασίου, Α. (2007). *Ζωή στο Όριο: Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική*. Αθήνα: Εκκρεμές.

Braidotti, R. (2014). *Νομαδικά Υποκείμενα: Ενσωματότητα και Έμφυλη Διαφορά στη Σύγχρονη Φεμινιστική Θεωρία*. Αθήνα: Νήσος.

Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge.

Haraway, D. (2021). Τοποθετημένες γνώσεις: Το ζήτημα της ειστήμης στον φεμινισμό και το προνόμιο της μερικής προοπτικής. Στο Ε. Καραμπά, & Ί. Λυκουριώτη (Επιμ.), *Φεμινιστικές θεωρίες, αισθητικές πρακτικές και παγκοσμιοποιημένες τεχνολογίες* (Δ. Σαλταμπάσης, Μεταφρ., σσ. 213-234). Βόλος: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Θεσσαλίας & Κέντρο Νέων Μέσων και Φεμινιστικών Πρακτικών.

Φουκώ, Μ. (2017). *Η Αρχαιολογία της Γνώσης*. Αθήνα: Πλέθρον

*Η **Ναταλία Κουτσούγερα** είναι κοινωνική ανθρωπολόγος (Ε.Δι.Π., Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο) που δραστηριοποιείται στη διασταύρωση επιστημονικών περιοχών όπως η ανθρωπολογία των νεανικών πολιτισμών, η ανθρωπολογία της διασκέδασης, της μουσικής και του χορού, οι σπουδές φύλου, ο λαϊκός πολιτισμός και το φύλο, η οπτική ανθρωπολογία και οι σπουδές στο χιπ χοπ. Έχει πραγματοποιήσει μέχρι στιγμής τρία εθνογραφικά ντοκιμαντέρ που έλαβαν μέρος σε πολλά εγχώρια και διεθνή φεστιβάλ ντοκιμαντέρ, όπως το «Πλασμένοι για να τα Σπάνε» (2011), το «Τα Θηλυκά είναι Εδώ» (2015) και το «An Element of Hop» (2025). Η πρόσφατη μονογραφία της, η οποία κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Δίσιγμα (2024) έχει τίτλο: «Γέννημα θρέμμα Δυτικής Αττικής: Χορός, μουσική και νεανικοί πολιτισμοί στο ελληνάδικο» και εξερευνά τους λαϊκούς και τραπ πολιτισμούς σε νυχτερινά κέντρα της Δυτικής Αττικής από την δεκαετία του 1990 έως σήμερα. Η Ναταλία είναι επίσης επιστημονική υπεύθυνη του Erasmus + in Adults' Education "UFemTP: A Mobilizing Training and Multimedia Platform (2025-2028).

Γράφει η Πένυ Πασπάλη

Τι κάνει φεμινιστική την ανθρωπολογία ή μια ανθρωπολογική έρευνα; Το θέμα το οποίο επιλέγει η ερευνήτρια να μελετήσει; Η θεωρητική πλαισίωση και τα εργαλεία ανάλυσης ή οι πολιτικές της παράθεσης (citation politics) που ακολουθεί; Ο τρόπος που εμπλέκεται με το πεδίο έρευνάς της; Όλα αυτά μαζί; Ο προβληματισμός αυτός με ακολουθεί εδώ και πολύ καιρό, και αισθάνομαι ότι καταλήγει να περιστρέφεται γύρω από τρία σημεία: μια ηθική της σχεσιακότητας, μια πολιτική αφετηρία παραγωγής γνώσης και από έναν τρόπο αναστοχαστικότητας. Ίσως πρέπει να σημειώσω εδώ ότι όταν αναφέρομαι στη φεμινιστική ανθρωπολογία, σκέφτομαι μια διαθεματική τρανσφεμινιστική, κουρη-φεμινιστική ανθρωπολογία (χωρίς πρόθεση να ισοπεδώσω τις διαφορετικές ιστορίες, γενεαλογίες και ανταγωνισμούς του κουήρ και του φεμινισμού, ή να τα χρησιμοποιώ ανταλλάξιμα, ή

να ξεχάσω τους αποκλεισμούς και τις περιχαρακώσεις του δεύτερου) -μια επιστημολογική και πολιτική συμμαχία ας πούμε.

Προκειμένου να αρχίσω να απαντάω -χωρίς να έχω καμιά ψευδαίσθηση ότι η απάντηση αυτή θα είναι οριστική και μία, παρά μόνο μια προσπάθεια να ψηλαφίσω όσα έθεσα- θα στραφώ στο τρίτο σημείο, την αναστοχαστικότητα, και θα το κοιτάξω μαζί με την θεσιακότητα. Αισθάνομαι ότι τα δύο αυτά ζητήματα, ως αλληλένδετα, οδηγούν μέσα από διαφορετικές κατευθύνσεις πίσω και στα άλλα δύο σημεία που ανέφερα στην αρχή. Καθώς όμως και τα δύο ζητήματα είναι εκτενώς αναλυμένα και συζητούνται ακόμη στην ανθρωπολογική βιβλιογραφία, στο παρόν σημείωμα θέλω να γράψω για την αβολοσύνη (μεταφράζω έτσι -αυθαίρετα- την αγγλική λέξη *discomfort*), ή αλλιώς την δυσκολία, που είναι εγγενής στην ανθρωπολογική εθνογραφική έρευνα, καθώς φέρνει τα ερευνητά σε μια θέση χωρίς οριστικές, κλειστές ή ενικές απαντήσεις απέναντι στα διλήμματα και τις προκλήσεις των εθνογραφικών πεδίων τους.

Ξεκινώ με μια βιβλιογραφική υπενθύμιση για την ερευνητική θεσιακότητα: η Donna Haraway γράφει σε ένα άρθρο, δημοσιευμένο τριάντα επτά χρόνια πριν, το οποίο αποτελεί επιστημολογική και μεθοδολογική πυξίδα σε πολλά εγχειρήματα φεμινιστικής θεωρίας, για την προνομιακή θέση που δημιουργεί η μερική προοπτική. Αναφέρει μεταξύ άλλων ότι «χρειαζόμαστε πράγματι ένα πανγήινο δίκτυο συνδέσεων, που να περιλαμβάνει την ικανότητα να μεταφράζουμε, εν μέρει, γνώσεις ανάμεσα σε πολύ διαφορετικές -και διαφορετικής ισχύος- κοινότητες. Χρειαζόμαστε τη δύναμη των μοντέρνων κριτικών θεωριών για το πώς κατασκευάζονται οι σημασίες και τα σώματα, όχι για να αρνηθούμε τις σημασίες και τα σώματα, αλλά για να χτίσουμε σημασίες και σώματα που να έχουν ελπίδα να ζήσουν» (Haraway, 2021, σ. 217). Η πρόταση της Haraway, όπως και άλλων φεμινιστριών φιλοσόφων, ακαδημαϊκών και ερευνητριών, στόχευε στην προβληματοποίηση και την αποδόμηση της «αντικειμενικότητας» της γνώσης και της αλήθειας, με τον ίδιο τρόπο που επιδιώκει να ενεργήσει και η ανθρωπολογική έρευνα. Οι *τοποθετημένες γνώσεις* της Haraway λοιπόν αναδεικνύουν την εντοπισμένη θεσιακότητα της ερευνήτριας και τη σχέση των διάφορων ταυτοτήτων που αυτή ενοικεί ως αναλυτικά «κλειδιά», φέρνοντας έτσι κεντρικά στην συζήτηση την έννοια της ευθύνης. Το να λέμε λοιπόν ότι θέλουμε ή κάνουμε μια φεμινιστική και κουήρ ανθρωπολογία σημαίνει ότι επιδιώκουμε να κάνουμε την ανθρωπολογία επί της αρχής φεμινιστική και κουήρ, με την έννοια του να εξασφαλίσουμε ότι εκεί που θα ρίξει το βλέμμα της η ερευνήτρια θα το κάνει με φροντίδα, ευθύνη, και λογοδοσία και θα αναγνωρίζει τις σχέσεις εξουσίας που εμπλέκουν την ερευνήτρια με την πληροφορήτρια, με τον ίδιο τρόπο που η ανθρωπολογία οφείλει να αποκαλύπτει τις σχέσεις εξουσίας και να απαιτεί τη λογοδοσία αυτών που τις αναπαράγουν.

Η συζήτηση για την θεσιακότητα είναι συζήτηση για την μεθοδολογία. Η μεθοδολογία αν και συνήθως φαίνεται να γίνεται απλουστευτικά αντιληπτή ως μια σύνθεση εργαλείων έρευνας, στην φεμινιστική ανθρωπολογία (οφείλει να) μεταφράζεται ως η δυναμική αλληλεπίδραση και διαπλοκή της θεσιακότητας της ερευνήτριας με τα συνομιλητά της και το πεδίο έρευνας. Με άλλα λόγια το μεθοδολογικό είναι πολιτικό, όπως το θεωρητικό είναι προσωπικό και το προσωπικό είναι πολιτικό.

Οπότε, όταν κοιτάω για παράδειγμα μέσα στην έρευνά μου την διαπλοκή έμφυλων θανατοπολιτικών, φεμινιστικών διεκδικήσεων και ψηφιακότητας στην Ελλάδα των τελευταίων επτά χρόνων, η έρευνά μου γίνεται μια φεμινιστική έρευνα που θα αξιώνει να εγγραφεί στην φεμινιστική ανθρωπολογία, όχι (μόνο) λόγω της θεματολογίας του πεδίου και των υπό έρευνα υποκειμένων και σχεσιακοτήτων, αλλά και λόγω της μεθοδολογίας της έρευνας. Αυτό σημαίνει ότι λαμβάνω, για παράδειγμα, ενεργά υπόψη τις ανασφάλειες και τις συστολές των συνομιλητριών μου ως πολιτικά υποκείμενα, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις ως ζητήματα εκτεθειμένα στο βλέμμα-ενδεχομένως και εύθραυστα. Ταυτόχρονα, καθώς κύριο ζήτημα της έρευνας γύρω από το οποίο περιστρέφονται τα υπόλοιπα είναι οι γυναικοκτονίες, και άρα η έμφυλη βία, οι συζητήσεις δεν μπορούν να γίνονται χωρίς να έχω στο συνεχώς στο μυαλό μου ότι πρόκειται για ζητήματα που μπορεί να ανακινήσουν δύσκολες σκέψεις ή μνήμες στην συνομιλήτριά μου.

Αν και η διαπλοκή θεσιακότητας και μεθοδολογίας θεωρητικά ακούγεται απλή αρχή, πρακτικά είναι αρκετά επίπονη. Εδώ εντοπίζω την αβολοσύνη, την οποία κατανοώ ως ενσώματη συνθήκη. Κατανοώντας τη μέσα από σχήματα της φεμινιστικής θεωρίας είναι μια κάθιδρη έννοια (Chadwick, 2021) (Ahmed, 2017) θα μπορούσαμε να πούμε ή μια «συν-αισθηματική δυσαρμονία» (Hemmings, 2012). Η αβολοσύνη αφορά τους τρόπους που επιλέγει η ερευνήτρια να ακούσει και να περιγράψει ιστορίες άλλων. Όπως σχολιάζει η ανθρωπολόγος April Petillo το «να ακούς μέσα από την αβολοσύνη», είναι μια ενσώματη ακρόαση μέσα στην οποία ο αναστοχασμός είναι μπλεγμένος βαθιά» και υποστηρίζει ότι μια διαθεματική φεμινιστική εθνογραφία οφείλει να συμπεριλαμβάνει την αβολοσύνη (discomfort) της ερευνήτριας (Petillo, 2020), καθώς με αυτό τον τρόπο μπορεί να λειτουργήσει διαρρηκτικά στα κανονιστικά πλαίσια του τι θεωρείται «αντικειμενική» έρευνα. Ο συλλογισμός αυτός με οδηγεί να σκεφτώ ένα ακόμη κεντρικό ζήτημα τόσο στην ερευνητική ηθική της ανθρωπολογίας όσο και στις φεμινιστικές διεκδικήσεις: τη συναίνεση. Η ανθρωπολογία και οι μεθοδολογίες της έχουν μπορέσει να «γίνουν» ή να γίνονται κουηρ-φεμινιστικές ακριβώς γιατί υπάρχει μια αλληλένδετη σχέση ανάμεσα στα ζητήματα που την απασχολούν. Η συναίνεση είναι ένα από αυτά.

Έτσι, να μια πρώτη προσπάθεια να πω τι είναι φεμινιστική ανθρωπολογία: το να λες ιστορίες άλλων και να σκέφτεσαι, μαζί με και, διαμέσου της έννοιας της ευθύνης, όχι βάσει εμπειρισμού, αλλά επειδή ενοικείς την ευθύνη ως πολιτική θέση. Η ευθύνη είναι άβολη. Ακολουθώντας λοιπόν την Haraway, αυτό σημαίνει το να μάθουμε να «παραμένουμε με την δυσκολία» (Ballesterio & Winthereik, Εισαγωγή, 2024) και να αναγνωρίζουμε την αβολοσύνη όχι ως ένα αναπόφευκτο κακό, αλλά ως μια παραγωγική τροπικότητα, το οποίο τελικά σημαίνει να αγκαλιάσουμε την αποτυχία που είναι κεντρικό χαρακτηριστικό της ανθρωπολογικής έρευνας ως δυνατότητα και εργαλείο αναστοχασμού και λογοδοσίας.

Αναφορές

- Ahmed, S. (2017). *Living a feminist life*. Durham and London: Duke University Press.
- Ballesteros, A., & Winthereik, B. R. (2024). Εισαγωγή. Στο A. Ballesteros, B. Winthereik, & E. Δέλτσου (Επιμ.), *Πειραματισμοί με την εθνογραφία. Οδηγός για την ανάλυση* (Α. Σιώτου, Μεταφρ., σσ. 13-25). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Chadwick, R. (2021). On the politics of discomfort. *Feminist Theory*, 22(4), σσ. 556-574.
- Haraway, D. (2021). Τοποθετημένες γνώσεις: Το ζήτημα της ειστήμης στον φεμινισμό και το προνόμιο της μερικής προοπτικής. Στο Ε. Καραμπά, & Ί. Λυκουριώτη (Επιμ.), *Φεμινιστικές θεωρίες, αισθητικές πρακτικές και παγκοσμιοποιημένες τεχνολογίες* (Δ. Σαλταμπάσης, Μεταφρ., σσ. 213-234). Βόλος: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Θεσσαλίας & Κέντρο Νέων Μέσων και Φεμινιστικών Πρακτικών.
- Hemmings, C. (2012). Affective solidarity: Feminist reflexivity and political transformation. *Feminist Theory*, 13(2), σσ. 147-151.
- Petillo, A. (2020). Unsettling ourselves: Notes on reflective listening beyond discomfort. *Feminist Anthropology*(1), σσ. 14-23.

*Η **Πένυ Πασπάλη** είναι υποψήφια διδακτορίσα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Στη διατριβή της ασχολείται με τα ψηφιακά φεμινιστικά κινήματα κατά των γυναικοκτονιών στην Ελλάδα και κάνει πολύ-τοπική ψηφιακή εθνογραφία με κεντρικό πεδίο την Φεμινιστική Ομάδα Κιλοτίνα στη Βέροια. Είναι ερευνήτρια στην ομάδα του ελληνικού τμήματος του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για τις Γυναικοκτονίες και μέλος της οργανωτικής ομάδας του θερινού εργαστηρίου Pelion Summer Lab for Cultural Theory and Experimental Humanities.

*Η φωτογραφία που συνοδεύει το αφιέρωμα:

<https://www.history.com/topics/womens-history/feminism-womens-history>